

ASPEKTY MOTIVACE K UČENÍ U DOSPĚLÝCH LIDÍ S PORUCHOU INTELEKTU

**Kateřina Brzaková Beksová¹; Hana Ryšlavá²; Lenka Nádvořníková³; Alena Björke⁴;
Zuzana Palounková⁵; Libor Lopusan⁶**

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická,
Katedra sociální práce a speciální pedagogiky,
Studentská 1402/2, 461 17 Liberec, Česká republika

e-mail: ¹katerina.brzakova.beksova@tul.cz; ²hana.ryslava@tul.cz;
³lenka.nadvornikova@tul.cz; ⁴alena.bjorke@tul.cz; ⁵zuzana.palounkova@tul.cz;
⁶libor.lopusan@tul.cz

Abstrakt

Článek se zabývá motivací dospělých lidí s poruchou intelektu, kteří se účastní pravidelného vzdělávacího programu „Přijďte k nám na vejšku!“. Tento program realizují na Katedře sociální práce a speciální pedagogiky Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci pedagogové v tandemové výuce spolu se svými studenty od 9. 3. 2023. Aktivizační program sleduje trend udržitelného celoživotního vzdělávání a je zaměřený především na zvyšování motivace k učení, kontinuální rozvoj kognitivních schopností, sociální interakci a posilování vědomí sebe sama u osob s poruchou intelektu. Výzkum je založený na reflexi těchto osob, kteří již druhým rokem pravidelně docházejí na univerzitu. V článku prezentujeme kvalitativní výzkumné šetření uskutečněné formou fokus group, jehož cílem bylo zjistit názory dospělých lidí s poruchou intelektu zapojených do programu „Přijďte k nám na vejšku!“ na vzdělávání a také definovat faktory, které působí na motivaci těchto osob k učení, a to z jejich vlastního pohledu. Získaná data byla kódována pomocí tematické analýzy a vyhodnocena v kontextu předem definovaných tří výzkumných otázek.

Keywords

Education; Intellectual disabilities; Motivation; Adults with intellectual disabilities.

Úvod

Koncept vzdělávacího programu pod názvem „Přijďte k nám na vejšku!“ vznikl jako dobrovolnický projekt, jehož primárním záměrem je poskytnout v regionu alespoň jednu kontinuální příležitost celoživotního vzdělávání pro dospělé osoby s poruchou intelektu (dále jen účastníků), kteří v dospělosti zpravidla nemají žádnou reálnou možnost kognitivního rozvoje. Podle MKN-11 (ÚZIS, 2024) můžeme za poruchy intelektového vývoje považovat neurovývojové poruchy, které se vyznačují „významně podprůměrnou úrovní intelektových funkcí a adaptivního chování“ (MKN-11, kód 6A00). Do stejné kategorie neurovývojových poruch patří například poruchy autistického spektra, vývojové poruchy učení nebo poruchy pozornosti s hyperaktivitou (Bazalová 2023, s. 23–26). Program zároveň také částečně přispívá k realizacím odborné praxe studentů sociální práce a speciální pedagogiky na akademické půdě, a to přímo pod tandemovým vedením akademických pracovníků Katedry sociální práce a speciální pedagogiky Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci (dále jen KSS FP TUL), kteří jsou v pozici lektorů v daném

programu. Sekundárně dochází k funkčnímu didaktickému propojení akademických pracovníků s budoucími pomáhajícími profesionály ve smysluplné partnerské spolupráci. Na půdě TUL se tímto ojedinělým způsobem realizuje inkluze, kdy skupina lidí ve věku od 17 do 65 let pravidelně 1 krát za 14 dní v době od 16 do 18 hodin dochází do dvou paralelních tříd, v nichž probíhá speciálně pojatá výuka témat potřebných pro život. Pro první běh vzdělávacího programu byla témata určena vyučujícími z řad pracovníků KSS FP TUL a pro následující 3 semestry si je volili vždy sami účastníci. Jednalo se o témata jako např. emoce, příroda, komunikace, etiketa, dopis a písemný styk, hudba, tradice, vztahy, knihy, partnerství, náročné životní situace, právní povědomí, deprese, prevence stresu, šikana, média, závislosti, první pomoc či finance a finanční gramotnost.

Univerzita, resp. KSS, již čtvrtý semestr poskytuje novou sociální stimulaci 20 lidem, jejichž postižení intelektu, navíc v kombinaci s další poruchou (např. smyslovou, tělesnou nebo duševní), jim znemožňuje jinou běžnou možnost mentální aktivizace v nějaké školské (vzdělávací) instituci. Setkávají se zde lidé z Libereckého kraje, u nichž pozorujeme proměnu počáteční krátkodobé motivace (často původně vnucené blízkým okolím) v dlouhodobá přání pokračovat, ve vlastním zájmu se vzdělávat, přijmout zodpovědnost za pravidelnou docházku, zase se učit a měnit se. Pro lidi s poruchou intelektu je obtížné uvažovat o sobě. V rámci programu je mj. učíme zdravému sebehodnocení skrze hledání vlastní hodnoty, která se u některých z nich vytratila v neveselých vzpomínkách na útrpnou, a bohužel někdy i ponižující zkušenost s vlastní nedostatečností a opakovaným selháváním. V programu „Přijďte k nám na vešku!“ zažívají přijetí a naději. Společně si stanovujeme cíle, diskutujeme o smysluplnosti a usilujeme o nenásilnou komunikaci. Rosenberg (2023, s. 77) předpokládá, že učitel, který vede nenásilnou komunikaci se svými žáky, motivuje k vzájemnému obohacení života pozitivním přístupem. Ve vzájemném respektu a skrze nové (spíše teoretické) zkušenosti pomáháme těmto lidem růst, hledat vlastní hodnotu a posilovat motivaci k vlastní sebeaktualizaci. Sledujeme pokroky, dostáváme zpětnou vazbu, a to i od lidí, kteří ještě před dvěma roky nebyli schopní vyjadřovat svoje názory a sdílet vlastní pocity. „Uvědomila jsem si o sobě všechno možný, i když je těžký říkat, co mě baví. Líp vím, co dělám pořád špatně.“ „Dalo mi to všechno a je to užitečný.“ „Až přijdu domů, budu vyprávět, jaký máme upřímný učitelky.“

Prvním impulzem k dalšímu vzdělávání těchto osob byli zpravidla sociální pracovníci nebo rodiče, kteří získali a pomohli zprostředkovat informace o plánovaném projektu. Dále se poptávka šířila mezi přáteli. Nyní je kapacita zcela naplněna, protože jen dva lidé postoupili své místo dalším zájemcům, ostatní mají zájem ve vzdělávání pokračovat.

1 Práce s motivací u člověka s poruchou intelektu

„Motivace je stav, který aktivuje chování a dává mu směr. Subjektivně je vnímána jako vědomá touha. Příčinami motivace mohou být fyziologické události probíhající v mozku a těle, ale také kulturní a sociální interakce s jedinci v našem okolí“ (Nolen-Hoeksema a kol. 2012, s. 420).

Intaktní člověk je většinou schopen se rozhodnout, zda bude tyto touhy následovat, či nikoliv. Dokáže sám sebe přimět k tomu, aby se určité touhy vzdal nebo aby dělal něco, co je s jeho touhou v rozporu, co dělat nechce. To je založeno na schopnosti autoregulace. Tato práce s vlastní motivací může být ale pro lidi s poruchou intelektu poměrně náročná. Situaci jim výrazně komplikuje především výjimečné emoční prožívání, které je základním mechanismem autoregulace. Je pro něj typická zvýšená dráždivost, větší pohotovost k afektu a rozladění. Nedostatečný racionální nahléd limituje rozvoj funkčního způsobu autoregulace. Tato nedostatečná kontrola ovládnutí vlastních emocí vede k preferenci jednání, které přináší bezprostřední uspokojení potřeb (Vágnerová, 2004, s. 295). Emoce, motivace a dlouhodobá

zaměřenost určují lidské jednání z hlediska dynamiky a z hlediska jeho obsahu. Všechny emoce je možné vnímat jako popudy k jednání, které se formují našimi životními zkušenostmi a sociokulturním prostředím (Valenta, Michalík, Lečbych a kol., 2012, s. 244). Proto je vhodné právě s emocemi nakládat jako s hlavním motivačním činitelem ve vzdělávání lidí s poruchou intelektu.

U člověka s poruchou intelektu, stejně jako u kohokoliv jiného, vnímáme širokou škálu potřeb, a tedy i motivů (pobídek), k jejichž uspokojování může docházet právě v rámci vzdělávání, resp. celoživotního učení. Jedná se o potřebu stimulace, o potřebu učení, potřebu citové jistoty a bezpečí, potřebu seberealizace nebo potřebu životní perspektivy. V rámci potřeby učení mají tyto lidé tendenci naučit se porozumět svému okolí, lidem a situacím. Velmi silná přitom bývá potřeba jistoty a bezpečí, kterou je při vzdělávání této cílové skupiny naprosto nezbytné zajistit, mimo jiné s ohledem na časté negativní zkušenosti s předchozím vzděláváním, jak uvádíme dále. Potřeba seberealizace může být poruchou intelektu limitována, sebehodnocení bývá mechanickou akceptací názoru autority, se kterou existuje blízká vztahová vazba. Uspokojení potřeby můžeme pozorovat již ve chvíli dosažení pozitivní zpětné vazby od ostatních lidí, získání pochvaly, ocenění. To ale není vůbec málo, vezmeme-li v potaz časté negativní zkušenosti s reakcemi lidí v jejich okolí (Vágnerová 2004, s. 296).

„Uspokojení všech potřeb v dostatečné míře a pro ně přijatelným způsobem bývá u mentálně postižených leckdy obtížné. Oni sami to nedovedou a jejich okolí není vždycky dostatečně citlivé nebo nemá zájem. Neuspokojení jakékoliv potřeby lze považovat za zátěžovou situaci, na niž reagují různými obrannými mechanismy“ (Vágnerová 2004, s. 296).

V procesu podpory lidí s poruchou intelektu v uspokojování vlastních potřeb se velmi osvědčuje tzv. na osobu zaměřený přístup, který je zcela přirozeně uplatňován také v rámci výše popisovaného vzdělávacího programu „Přijďte k nám na vejšku!“. Tento přístup pracuje s celou škálou zásad. Prožívání člověka je stěžejní faktor jakékoliv interakce. Subjektivita prožívání je ústředním aspektem osobnosti a klíčem k jejímu pochopení. Není možné předpokládat, že všichni vnímáme všechny situace stejně, že je stejně prožíváme, že k vyřešení problému budeme všichni kráčet po stejné cestě a využívat při tom stejné zdroje. Není možné vyložit druhému, jak má postupovat, aby byl spokojený, a vycházet přitom čistě ze svých zkušeností, preferencí nebo prožívání. Tato strategie nemůže být funkční.

Další zásadou je stavět na tom, co je k dispozici, čeho se dostává, co se daří, a nefixovat se na to, co není (nebo toho není dost) a co se nedaří. V procesu rozvoje potenciálu každého člověka s poruchou intelektu je pak nutné respektovat jeho individuální tempo a všimnout si i malých krůčků, které se podařily. Nezapomínejme na to, že v každodenním životě, který je určován tempem intaktních lidí, opakovaně zažívají pocity nedostatečnosti, kdy něco nestíhají nebo se to nedaří dokončovat způsobem, který ostatní očekávají. Tento pocit nedostatečnosti je natolik posilován tím, že se celoživotně opakuje, a je natolik stresující, že sami lidé s poruchou intelektu nemusí být schopni své malé krůčky vpřed vnímat a radovat se z nich. Akademický pracovník (tj. lektor) má tedy jedinečnou úlohu v tom, aby účastníkům pomohl tyto pokroky zaregistrovat a mít z nich uspokojení. Cesta k dosažení sebemenšího pokroku je přitom vnímána jako cíl. I v případě, kdy se lektorovi v rámci vzdělávacího procesu nepodaří s některým z účastníků dosáhnout stanoveného cíle, naučí se účastník s poruchou intelektu během cesty k tomuto cíli mnoho o sobě i o lidech kolem sebe. To se ovšem stane pouze za předpokladu, že máme důvěru v jeho vývojové možnosti. Těmi samozřejmě nemáme na mysli pouze pokroky v kognitivní oblasti (která je limitována právě poruchou intelektu různé hloubky), ale také změny vzorců chování, rozvoj adaptability apod. Naplnění vývojových možností je ovlivňováno mimo jiné nastavením obtížnosti úkolů. Zadávané úkoly musí být pro účastníky vzdělávání objektivně, ale i subjektivně zvládnutelné a zároveň závažné.

Nastavíme-li úroveň příliš nízkou, budou-li úkoly příliš triviální, nebudou mít účastníci z dosažených cílů uspokojení. Naopak nastavíme-li úroveň příliš vysokou, dostaví se demotivace a ztráta chuti pouštět se do dalších úkolů (Petty, 2008, s. 45). Tento princip se uplatňuje stejným způsobem, jako u intaktních účastníků vzdělávání.

Celý proces vzdělávání je pak založen na respektu ke skutečnosti, že každý nese odpovědnost sám za sebe, každý má svou vlastní autonomii. Přijmout odpovědnost totiž znamená, že je člověk brán vážně, není tak úplně závislý na druhých. Prostředí vstřícné k podpoře autonomie každého člověka se vyznačuje minimalizací kontroly a tlaku a zároveň nabídkou relevantních informací, na základě nichž je možné realizovat autonomní rozhodování (Frielink, 2017, s. 13). To se promítá do kvality života a vnímání vlastní hodnoty. Přijetí vlastní odpovědnosti má důležitý význam i v případě, kdy není možné, aby odpovědnost byla plná (Pörtner, 2009, s. 31–37).

2 Zaměření výzkumu

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit názory dospělých lidí s poruchou intelektu, zapojených do programu „Přijďte k nám na vejšku!“ na význam vzdělávání v jejich životě. V souvislosti s tímto hlavním cílem byly následně zvoleny dva dílčí cíle. Prvním dílčím cílem bylo zjistit faktory, které dospělé osoby s poruchou intelektu vedly ke vzdělávání v minulosti a v současnosti a druhým dílčím cílem bylo zjistit vnější a vnitřní faktory ovlivňující motivaci dospělých osob s poruchou intelektu ke vzdělávání.

K naplnění cílů byly stanoveny tři výzkumné otázky (dále jen VO), z nichž se odvíjely otázky, které byly v rámci fokus group průběžně pokládány respondentům. Respondenty jsou účastníci programu „Přijďte k nám na vejšku!“, kteří se do výzkumu zapojili.

1. VO: Jaký význam a přínos přisuzují dospělé osoby s poruchou intelektu vzdělávání?
2. VO: Co motivovalo dospělé osoby s poruchou intelektu ke vzdělávání v různých obdobích jejich života?
3. VO: Jaké změny v motivaci ke vzdělávání pocítují osoby s poruchou intelektu ve srovnání s minulostí?

3 Výzkumná metoda

Metodologie výzkumu byla navržena tak, aby poskytla hlubší vhled do motivace a zkušeností respondentů. Byl zvolen kvalitativní design výzkumu a uskutečnil se u 20 respondentů, kteří byli vybráni záměrným dostupným výběrem. Základní výzkumný soubor tvořil vlastní výzkumný soubor (N = 20). Výzkumu se zúčastnili všichni účastníci programu, kteří byli ten den na výuce přítomni. Výzkumný vzorek byl tvořen osobami s poruchou intelektu, konkrétně se jednalo o 20 osob ve věku 17-65 let s lehkým, středně těžkým až těžkým mentálním postižením, se schizofrenií a Aspergerovým syndromem. Většina těchto osob má navíc mentální postižení v kombinaci s motorickými problémy, poruchami autistického spektra, Downovým syndromem, narušenou komunikační schopností, sluchovým a zrakovým postižením atd.

Data byla sbírána formou realizace jedné fokusní skupiny, během níž se respondenti podělili o své odpovědi ohledně důvodů, které je vedly k návratu do školy. Dále sdíleli pocity spojené se studiem, zájmy ve škole a blíže specifikovali význam vzdělávání pro svůj život. Metoda fokusní skupiny (focus group) byla zvolena proto, aby umožnila nejen interakci mezi respondenty, ale též odhalila společná témata a možné rozdíly ve zkušenostech respondentů. Na základě výše uvedených tří výzkumných otázek, viz sekce 2, byly respondentům pokládány dílčí otázky. Pro dokreslení situace některé z nich uvádíme.

Oblast související s 1. VO, tj. zaměřená na význam a přínos vzdělávání: *Proč je podle Vás vzdělávání důležité? Co Vám vzdělávání přináší do života? Pomáhá Vám to, co se zde učíte v běžném životě? Jak? Myslíte, že Vám vzdělávání může v něčem pomoci? V čem? Co byste poradil/a ostatním, kteří se chtějí učit nové věci?*

Oblast související s 2. VO, tj. s motivací ke vzdělávání – *Co Vás přimělo začít se vzdělávat? Pamatujete si, na důvody, proč jste chodil do školy dříve? Co Vás bavilo nejvíce, když jste chodili do školy a učili se nové věci? Proč jste se rozhodli zapojit do programu „Přijďte k nám na vejšku“? Kdo Vás podporoval ve vzdělávání, když jste byli mladší? Co nebo kdo Vás podporuje učit se dnes? Má na Vaše rozhodnutí vzdělávat se nyní vliv na rodinu, přátele nebo kamarády? Které téma Vás bavilo nejvíce nebo na které téma se těšíte nejvíce a proč? Jak se cítíte, když se naučíte něco nového? Co nebo kdo Vás povzbuzuje k dalšímu učení?*

Oblast související s 3. VO, tj. se změnou v motivaci – *Myslíte si, že Vás učení teď baví více než dříve? Proč? Změnilo se něco ve Vašem přístupu ke škole a vzdělávání? Vnímáte rozdíl mezi tím, jak jste se učili dříve a jak se učíte nyní? Co se Vám na současném vzdělávání v programu „Přijďte k nám na vejšku!“ líbí nejvíce?*

3.1 Průběh sběru dat

Sběr dat se uskutečnil 1. 10. 2024 v rámci společného prvního bloku výuky „Přijďte k nám na vejšku!“ v prostorách FP TUL. Respondenti byli seznámeni s cílem fokusní skupiny a s průběhem kladení otázek ihned na jejím začátku. Jednalo se o skupinu 20 osob s poruchou intelektu a 3 lektorů v pozici facilitátorů, jež pokládali otázky a moderovali diskuzi, která korespondovala s vyjadřovacími schopnostmi většiny respondentů. Ti se již v našem programu v minulosti vzdělávali, a tak k lektorům měli důvěru. V rámci předchozího vzdělávání na univerzitě respondenti prošli dílčí průpravou, zejména s akcentací na zlepšení vyjadřovacích schopností. Během 45minutové fokusní skupiny byly pořízeny 2 záznamy na mobilní telefon (kvůli špatnému zvuku a šumu) a následně přepsány do textové podoby. Získaná data byla kódována pomocí tematické analýzy, identifikace klíčových témat a vzorců v odpovědích respondentů. Níže uváděné výsledky byly interpretovány s ohledem na cíl výzkumu a teoretický rámec, který zahrnuje zejména motivaci k učení, sociální inkluzi a terapeutický význam vzdělávání.

Všichni respondenti byli informováni o účelu výzkumu, způsobu sběru dat a jejich právech, včetně možnosti kdykoliv odstoupit z výzkumu. Byla zajištěna anonymita a důvěrnost respondentů. Všechny osobní údaje respondentů byly anonymizovány a informace byly a budou uchovávány v souladu s pravidly ochrany osobních údajů. Získaná data však podléhají určitým limitům ze strany porozumění, řečových a vyjadřovacích schopností zkoumané cílové skupiny.

4 Analýza a interpretace výzkumných výsledků

Výzkumné výsledky byly rozděleny do tří kategorií, viz Tab. 1, které vysvětlují motivaci lidí s poruchou intelektu k dalšímu vzdělávání. Kategorii „význam a přínos vzdělávání“ blíže určují kódy: osobní a profesní přínos, důležitost, hodnota, nové informace a dovednosti, nové kontakty, výzvy, plány. Druhou kategorii „důvody k dalšímu vzdělávání“ jsme nasýtily kódy: motivy, vlivy, impulzy, důležití lidé, očekávání, dojmy a případné překážky. Pro kategorii třetí kategorii „změny v motivaci k učení“ byly stanoveny kódy: změna, vzpomínky, pocity tehdy a nyní, osobní postoje, studijní návyky, zájmy a preference.

Tab. 1: Kategorie výzkumu

Kategorie	Kódy						
	Význam a přínos vzdělávání	přínos	důležitost	hodnota	informace	kontakty	výzvy
Důvody vzdělávat se	motivory	vlivy	impulzy	lidé	očekávání	dojmy	překážky
Změny v motivaci	změna	vzpomínky	pocity	postoje	návyky	zájmy	preference

Zdroj: vlastní

4.1 Význam a přínos vzdělávání

Na obtížnou, teoretickou otázku, co pro respondenty znamená vzdělání, jsme nejčastěji zaznamenali následující odpovědi: vzdělávání je zábava, komunikace, informace, partnerství, důvěra, získání osvědčení, něco nového, povinnost, větší zodpovědnost, kolektiv a vztahy. Ochota a zájem pokračovat ve vzdělávání byla nejčastěji spojována se zábavou, informacemi a kamarády. Zaznělo také: „*Když je někdo vzdělaný, je chytrý.*“ Nebo: „*Osvědčení bude, a to bude doklad, že něco umím, že to dokončím.*“ Nové získané informace respondenti hodnotili jako užitečné poznatky a cenné zkušenosti: „*Naučím se něco nového.*“ Také opakovali, že díky studiu na univerzitě navázali nové vztahy a získali podnětné kontakty s lidmi, kterých si váží, kteří je inspirují k smysluplnému mentálnímu výkonu a pomáhají jim hledat nové cesty v životě. Studium na univerzitě je z osobního hlediska ovlivnilo získáním nových dovedností, i když z profesního hlediska prakticky nemá formální význam. Získání osvědčení je pro účastníky důležité, přestože na trhu práce jejich pozici obecně nezvýhodňuje: „*Nemám titul, ale študuji rád.*“ uvedl jeden z respondentů; jiná respondentka pak dodala, že i bez titulu může mít škola smysl.

K novým dovednostem či znalostem respondenti uvedli, že prostřednictvím celoživotního vzdělávání získali partnerství, povinnosti i odpovědnost. Díky dalšímu vzdělávání zaznamenali ve svém životě změny v oblasti důvěry, zájmu o vzdělání, zdraví a navíc „*stále něco nového*“, „*pestrého*“ a „*zábavného*“. Z profesních motivů pak převládaly konkrétní plány do budoucna: „*Chtěla bych být cukrářka.*“ Respondenti si uvědomují, jaké výzvy museli během svého studia překonat, a přesto by svým známým, kteří se programu „*Přijďte k nám na vejšku!*“ neúčastní, přáli, aby to mohli zažít také.

4.2 Důvody pro další vzdělávání dospělých lidí s poruchou intelektu

Mezi důvody k rozhodnutí pokračovat ve vzdělávání na vysoké škole byly respondenty zmiňovány obecné, ale i zcela konkrétní motivy. Nejčastěji se vyskytovaly tyto důvody: rodina, sociální pracovníci, přátelé, kamarádi, učitelé a známí (například někdo z asociace, ale i studentky bakalářského oboru speciální pedagogika, které byly na praxi ve Fokusu a tento program tam popularizovaly). Jak uvedl jeden z respondentů: „*Ema, rozhodně, bez ní bych sem nešel.*“ (měl na mysli studentku, která tehdy vzdělávání propagovala v centru denních služeb a zároveň v zařízení vykonávala praxi). Jiní pak zcela konkrétně jmenovali např.: „*Těšil jsem se tady na Alenku.*“ (což je vyučující, kterou respondent zná z organizování jiných akcí). Nejčastějšími motivy pro studium tedy byli konkrétní lidé (osobně důležití známí), později (při opakovaném přihlášení ke studiu) kamarádi, lektori či studenti: „*Přivedla mě k tomu moje kamarádka z klubovny, kdy o tom povídala.*“ (respondentka získala doporučení k účasti na vzdělávacím programu v klubu pro lidi s mentálním postižením). Někoho o programu informoval sociální pracovník, nezanedbatelný vliv na motivaci k rozhodnutí znovu se učit pak měli přátelé: „*Kamarádi a taky Petra mi povídala, ať sem jdu.*“ V rozhodnutí

pokračovat ve vzdělávání hráli roli i pracovníci v sociálních službách. Jeden respondent v seniorském věku dokonce vypověděl, že ho motivovala „upřímnost a pohoda“.

Účastníky programu zřejmě také přitahuje stálost a rituály. Oceňují novinky, ale i určitou neměnnost prostředí. Poznávají nové učitele: „Poznala jsem pana učitele Libora.“. Baví je také cestovat do školy (autobusem, MHD, pěšky, účastníky z Turnova vozíme auty domů). Z cestování si odnášejí společná témata, povídají si i o své motivaci a o tom, co na „vejšce“ zažili. Respondenty baví učit se: „Doporučili mi to přátelé, a taky paní sociální, že jestli mám zájem jít se učit, studovat, protože jsem chtěla zase do školy.“ a získávat nové dovednosti: „Chtěla jsem se něco naučit, vzdělávat se, najít si nové kamarády hlavně“. Poznávají lépe zcela nové prostředí: „Líbí se mi to tady, baví mě učit se a poznávat nové učitele, něco nového se naučit, zopakovat si a osvěžit“. K dalšímu vzdělávání mnohé účastníky inspirovala rodina a touha po uznání okolí: „Rodina to ví, že sem chodím, chválí mě a kamarádi taky.“ Motivací jsou také nové dovednosti: „Učím se teď zvládat agresí.“, zvědavost: „O čem to zase bude.“, nebo pocit důležitosti při zvládnutí nové role: „V Liberci je velké město, chci tu poznat nové prostředí.“

4.3 Změny v motivaci k učení

Motivace k učení se od doby plnění povinné školní docházky u většiny dotázaných změnila. Jaké pocity při docházce do školy v minulosti prožívali, dokládá např. jedna z odpovědí ženy ve věku mezi 30 a 40 lety: „Neměla jsem ráda tělocvik a plavání, chodila jsem za školu. Tady mě to baví.“ Příjemné vzpomínky na školu má například respondent s Downovým syndromem, protože jeho maminka byla učitelka a do školy chodil rád. Respondent, jehož mentální postižení vzniklo sekundárně v důsledku jiného onemocnění, sdělil, že „Měl jsem na učitele štěstí.“ A chtěl by, aby mohl do školy chodit častěji. Stejně jako žena, která školu měla vždy ráda a těší ji, že je mnohem samostatnější. Dříve ji do školy vodila matka, nyní to zvládá sama. Změnu v přístupu k učení (od doby, kdy chodil do školy v minulosti) pozoruje muž s Aspergerovým syndromem, který svoje současné pocity ohledně učení vnímá takto: „Ve škole jsem byl od roku 1998 až do roku 2014. Je mi 33 let a celkem mě to baví.“ Ke svému komentáři ještě dodal, že dříve zažíval naschvály a posměch, což zde na univerzitě není. Jiná respondentka vypověděla: „Těším se na všechno nové, před tím byla nuda a pořád jen těžká práce, tady je legrace, tady to zvládám sama – před tím mi hodně pomáhali.“ Fenomén posměchu a ponížení se opakuje i u dalších odpovědí: „Základní školu si pamatuju, protože se mi posmívali. Tady je dobrá parta, tady mě to baví. Tam byly problémy, pomlouvali, byla šikana. Ted' chápu rozdíl. Povyšovali se na mě.“ K srovnávání minulých zkušeností s aktuální formou a obsahem vzdělávání se podobně vyjádřila i třicetiletá respondentka: „Je to jiné, tam se mi posmívali, tady ne, tady se cítím dobře.“ Jiný účastník doplnil: „Tady je to pěkné a učím se věci, co mě baví. Respektujeme se.“

Zajímavým a z pohledu dospělých lidí specificky novým motivem je navíc přítomnost našich studentů a studentek v roli asistentů pedagoga, které respondenti vnímají jako vysoce motivující vzhledem k jejich laskavému a respektujícímu přístupu, empatii, ale i fyzické atraktivitě: „Starají se tady o mě krásný ženy.“ Ze vzpomínek však někdy vyplynuly informace o stresu a strachu: „Ve škole mě tahali za uši, učitel po mně házel křídly. Učení mi moc nešlo.“ „Před tím byl jen tělocvik, tady je to lepší, baví mě to a chci sem chodit.“ „Mě to baví, je tady více kamarádů a kamarádek dřív ne.“ „Nezkouší se jako na základce.“ „Dříve mě škola bavila, ale neměli mě rádi, tahali za uši, bylo to nepěkné.“ „Je to jiné tady, je to pěkné, učitelé lepší, Alenka, asistentky, tady je to o životě, co potřebuji, to se hodí.“

Na celoživotním vzdělávání někteří dojíždějící účastníci oceňují i doprovod: „Je to jiné, tohle je pěkné, je tu více kamarádů a líbí se mi pomoc studentek, sám bych se sem nedostal.“ Jako lepší je u některých respondentů hodnocen přínos studia a také edukační metody: „Člověk se

zde více soustředí.“ „Předtím bylo učení těžké, nezvládala jsem před tím dílny, ale teď je to pro život, o životě, to je důležitější, chtělo by to více, častěji.“ Podle respondentů se také od doby, kdy chodili do školy v minulosti, změnila studijní návyky. *„Studovat je důležitější než koukat na televizi. Děkuji, že jste mi otevřeli oči a můžu sem chodit.“* Mnozí účastníci mají motivaci a snahu se seznámit s lidmi, které by jinak v běžném životě nepoznali. Příležitost chodit znovu do školy dokonce hodnotí jako výlučnou příležitost k seznámení a novým perspektivám: *„Chci si tady najít ženu a mít s ní děti a poznat další kamarády a nasedět jen u televize. Tahle škola dává šanci, pomáhá mi.“*

Závěr

„Přijďte k nám na vejšku!“ je dobrovolnický projekt, který je koncipovaný podobně jako Univerzita třetího věku, ale navíc na něm participují budoucí pomáhající profesionálové, resp. studenti speciální pedagogiky a sociální práce, a to jak v prezenční, tak i v kombinované formě studia. Jedná se o speciální komplexní a zároveň dlouhodobou vzdělávací akci, jež poskytuje jedinečnou možnost dalšího vzdělávání pro dospělé osoby s poruchou intelektu. Z naší dosavadní dvouleté zkušenosti je již patrné, že k rozhodnutí studovat a nadále setrvat na Technické univerzitě v Liberci se tito lidé opakovaně odhodlali z mnoha možných důvodů. Jedním ze stěžejních je snaha o zlepšení kvality svého života a rozvoj vlastních (mnohdy dosud neodhalených) schopností. Studium na univerzitě poskytuje lidem s poruchou intelektu možnost se vzdělávat moderním partnerským způsobem a v naprosto jiném kontextu oproti jejich původním školním zkušenostem. K zdokonalování svých dovedností a získávání nových znalostí jsou motivováni jinými pohnutkami, než které vnímaly jako dospívající děti. Ač na začátku účastníci programu přišli na akademickou půdu na popud někoho blízkého (rodiče, klíčového sociálního pracovníka) či známého (přátel), dnes je to jejich vlastní rozhodnutí, vůle a motivace. Studium na univerzitě může lidem s poruchou intelektu pomoci rozvinout jejich střední a dlouhodobé cíle. Získávání nových dovedností a znalostí i navazování nových sociálních kontaktů je pro ně inspirací a motivací k dosažení svých osobních a u některých z nich i potenciálních profesních cílů. Tímto způsobem se aktivizují a zapojují do celospolečenského života, což má především pozitivní vliv na jejich sebevědomí a sebeúctu.

Dalším motivem pro studium na univerzitě je snaha o sociální inkluzi. Toto studium jim poskytuje možnost navazovat nové kontakty a rozvíjet sociální dovednosti. Díky setkávání s ostatními účastníky programu získali nové přátele a podporu, a jak z našeho výzkumu vyplývá, také podnětné vazby s intaktní (vzdělanou a prosociálně orientovanou) subpopulací, a možná tedy dokonce vzory k sociální imitaci. Kromě vzdělávacího a sociálního rozměru má studium na univerzitě pro cílovou skupinu programu také terapeutický význam. Zažívají sounáležitost a přijetí v bezpečném respektujícím prostředí. Učí se přijímat druhé, nácvičku měkkých dovedností a sebe prezentace. Sekundárním zacílením také na sebeobsahu a tréninkem orientace v novém prostředí jsme navíc u mnohých našich účastníků dosáhli evidentně vyšší míry autonomie. Účastníci programu v rámci záměrné sociální rehabilitace sami či s doprovodem (studentů v dobrovolnické roli asistentů pedagoga a osobních asistentů) cestují hromadnou dopravou, sledují kalendář, omlouvají svoji případnou absenci, pracují na domácích úkolech, a co víc – máme zpětnou vazbu o tom, že někteří učí své přátele (na pracovišti, v centru denních aktivit, v chráněném bydlení apod.) tomu, co se na univerzitě sami naučili. Pravidelný režim a nová stimulace tak vede ke komplexnímu rozvoji všech poznávacích procesů – vnímání, představivosti, myšlení, paměti i řeči a zároveň dochází k spontánnímu posilování vlastní autoregulace.

Reflexe zjištěných a v praxi ověřených aspektů motivace k učení u dospělých lidí s poruchou intelektu ve výše popsaném vzdělávacím programu nás vedou k pozitivnímu výzkumnému

závěru – není pochyb o tom, že studium na univerzitě pro lidi s poruchou intelektu je smysluplnou a nově obohacující životní zkušeností, která přináší mnoho pozitivních dopadů. Jedním z nich je posílení jejich sebeúcty a sebevědomí. Díky úspěšnému absolvování kurzů a získávání nových znalostí, ale i faktického osvědčení, které potvrzuje důstojnou společenskou roli, se tito lidé cítí kompetentnější a sebejistější. To může vést ke zlepšení jejich celkového psychického zdraví. Na KSS FP TUL aktivně přispíváme k obhajobě inkluze a zároveň ji vnímáme jako reálné školní a sociální propojení. Studium na univerzitě může být pro tuto cílovou skupinu prvním krokem k nalezení zaměstnání nebo k posunu ve své kariéře. Získané znalosti a dovednosti mohou být klíčem k jejich profesnímu růstu a úspěchu, anebo minimálně k otevření nových možností a příležitostí, k posílení sebeúcty a sebevědomí, k plnohodnotnému a smysluplnému životu.

Reference

- Bazalová, B. (2023). *Psychopedie*. Grada. ISBN 978-80-271-3725-1.
- Frielink, N. (2017). *Motivation, Well-being, and Living with a Mild Intellectual Disability*. PrismaPrint. ISBN 978-90-821184-5-2.
https://pure.uvt.nl/ws/files/30142536/Frielink_Motivation_17_03_2017_emb_tot_24_05_2019.pdf
- Nolen-Hoeksema, S. a kol. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, 3rd ed. Portál. ISBN 978-80-262-0083-3.
- Petty, G. (2008). *Moderní vyučování*, 5th ed. Portál. ISBN 978-80-7367-427-4.
- Pörtner, M. (2009). Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči. Portál. ISBN 978-80-7367-582-0.
- Rosenberg, M. B. (2023). *Nenásilná komunikace ve škole*. Portál. ISBN 978-80-262-2006-0.
- ÚZIS. (2024). *11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11)*. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>
- Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 3rd ed. Portál. ISBN 80-7178-802-3.
- Valenta, M., Michalík, J., Lečbych, M. a kol. (2012). *Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Grada. ISBN 978-80-247-3829-1.

ThDr. Kateřina Brzáková Beksová; Th.D., Mgr. Hana Ryšlavá, Ph.D.;
Mgr. et Mgr. Lenka Nádvoříková, Ph.D.; Mgr. Alena Bjørke;
Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.; Mgr. Libor Lopušán, Ph.D.

ASPECTS OF LEARNING MOTIVATION OF ADULTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

This article examines the motivation of adults with intellectual disabilities who participate in the “Come to College!” regular educational program. This program has been implemented at the Department of Social Work and Special Education of the Faculty of Science, Humanities and Education of the Technical University of Liberec by teachers in tandem teaching together with their students since March 9, 2023. The activation program follows the trend of sustainable lifelong learning. It mainly aims to increase motivation to learn, continuous development of cognitive abilities, social interaction, and strengthening self-awareness in people with intellectual disabilities. The research is based on the reflections of these individuals in their second year of regular attendance at the university. In this paper, we present a qualitative research investigation conducted as a focus group to determine the views of adults with intellectual disabilities involved in the “Come to College!” program about education and also to define the factors that influence these people’s motivation to learn from their own perspective. The data collected were coded using thematic analysis and evaluated in the context of the three pre-defined research questions.

ASPEKTE DER LERNMOTIVATION BEI ERWACHSENEN MIT GEISTIGER BEHINDERUNG

In diesem Beitrag wird die Motivation von Erwachsenen mit geistiger Behinderung untersucht, die am regulären Bildungsprogramm „Come to College!“ teilnehmen. Dieses Programm wird an der Abteilung für Sozialarbeit und Sonderpädagogik der Fakultät für Naturwissenschaften, Geisteswissenschaften und Pädagogik der Technischen Universität Liberec seit dem 9. März 2023 von Lehrer:innen im Tandemunterricht zusammen mit ihren Studierenden durchgeführt. Das Aktivierungsprogramm folgt dem Trend des nachhaltigen lebenslangen Lernens und zielt vor allem darauf ab, die Lernmotivation, die kontinuierliche Entwicklung der kognitiven Fähigkeiten, die soziale Interaktion und die Stärkung des Selbstbewusstseins bei Menschen mit geistiger Behinderung zu erhöhen. Die Forschung basiert auf den Überlegungen dieser Personen, die sich im zweiten Jahr ihres regulären Besuchs der Universität befinden. In diesem Beitrag stellen wir eine qualitative Forschungsuntersuchung vor, die in Form einer Fokusgruppe durchgeführt wurde, um die Ansichten von Erwachsenen mit geistigen Behinderungen zu ermitteln, die am Programm „Come to College!“ teilgenommen haben, zu ermitteln und die Faktoren, die die Lernmotivation dieser Menschen beeinflussen, aus ihrer eigenen Perspektive zu definieren. Die gesammelten Daten wurden mittels thematischer Analyse kodiert und im Zusammenhang mit den drei vordefinierten Forschungsfragen ausgewertet.

ASPEKTY MOTYWACJI DO NAUKI U DOROSŁYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

W artykule przeanalizowano motywację dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, które uczestniczą w regularnym programie edukacyjnym „Przyjdź na studia!”. Program ten jest realizowany na Wydziale Pracy Socjalnej i Pedagogiki Specjalnej Wydziału Nauki, Nauk Humanistycznych i Edukacji Uniwersytetu Technicznego w Libercu przez nauczycieli uczących w tandemie wraz ze swoimi studentami od 9 marca 2023 r. Program aktywizacji jest zgodny z trendem zrównoważonego uczenia się przez całe życie i ma na celu przede wszystkim zwiększenie motywacji do nauki, ciągły rozwój zdolności poznawczych, interakcje społeczne i wzmocnienie samoświadomości u osób z niepełnosprawnością intelektualną. Badanie opiera się na refleksji tych osób, które są na drugim roku regularnego uczęszczania na uniwersytet. W niniejszym artykule przedstawiamy badanie jakościowe przeprowadzone w formie grupy fokusowej, którego celem było poznanie opinii dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną uczestniczących w programie „Come to College!” na temat edukacji, a także określenie czynników wpływających na motywację tych osób do nauki, z ich własnej perspektywy. Zebrane dane zostały zakodowane przy użyciu analizy tematycznej i ocenione w kontekście trzech wcześniej zdefiniowanych pytań badawczych.